

Tofiq Mustafazade

<https://orcid.org/0000-0001-7108-6348>

Professor, Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of History, Azerbaijan,
tofiq.mustafazade@mail.ru

Atıf Künyesi | Citation Info

Mustafazade, T. (2023). XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı-XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya İlişkileri ve Macaristan. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 664-675.
<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.888>

XVII. Yüzyılın İkinci Yarısı-XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya İlişkileri ve Macaristan

Öz

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ve XVIII. yüzyılın başlarında birçok Avrupa devletinin, özellikle Avusturya'nın dış politika faaliyetleri esasen bir yöne, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yönelmişti. Onlar, Osmanlı Devleti'ni Avrupadaki topraklardan çıkarmak, özel öneme sahip transit ticaret yollarını ele geçirmeye gayret ediyorlardı. Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde "Macar meselesi"nin de belirli rolü vardı. Macaristan hakimi Tökeli İmre, Avusturyalılara karşı ayaklanıp yardım için Osmanlıya müracaat edince, Türkler, Macarlara askeri yardım göstermekle yeniden savaşa başladılar. 1683 yılında Osmanlı ordusu tarihte ikinci kez Viyana'yı kuşattı, fakat başarılı olmadı. Türklerin bu yenilgisi Hristiyan devletleri harekete geçirdi; ve Osmanlıya karşı 1684 yılında "Kutsal Birlik" adlı askeri ittifak kuruldu. Osmanlı Devleti, 1699 yılında bazı bölgeleri kaybetmekle barış istemek zorunda kaldı. Karlofça Muahedenamesi, Macaristan'ın Temeşvar hariç tüm topraklarının Avusturya esaretine geçmesini tespit etti. 1703 yılında Avusturya'ya karşı isyana kalkan Ferenc Rakoczi yardım için Osmanlıya müracaat edince, Osmanlı hükümeti tereddüden sonra Rakoczi'yi destekledi. Fakat 1717 yılında başlayan savaşta Avusturya zafer kazanarak Osmanlı'yı yendi ve 1718 yılı Pasarofça Anlaşması'na göre Türkiye, Macaristandaki son eyaleti olan Temeşvar'ı da Avusturya'ya vermek zorunda kaldı.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Macaristan, Avusturya, Osmanlı ordusu, Ference Rakoczi, Kutsal Birlik

Ottoman-Austrian Relations and Hungary in the Second Half of the XVIIth Century-in the Early XVIIIth Century

Abstract

In the second half of the XVIIth century and at the beginning of the XVIIIth century, the foreign policy activities of many European states, especially Austria, were mainly directed in one direction, against the Ottoman Empire. They were endeavouring to expel the Ottoman Empire from the European lands and to seize the transit trade routes of special importance. The "Hungarian issue" also played a certain role in the Ottoman-Austrian relations. When the ruler of Hungary, Tökeli Imre, revolted against the Austrians and appealed to the Ottomans for help, the Turks began the war again by providing military assistance to the Hungarians. In 1683 the Ottoman army besieged Vienna for the second time in history, but it failed. This defeat of the Turks mobilised the Christian states; and in 1684 a military alliance called the "Holy League" was formed against the Ottomans. The Ottoman Empire was forced to ask for peace in 1699, having lost some territories. The Treaty of Karlofça determined that all the territories of Hungary, except Temesvar, were to be transferred to Austrian captivity. In 1703, when Ferenc Rakoczi, who rebelled against Austria, applied to the Ottoman Empire for help, the Ottoman government supported Rakoczi after hesitation. However, in the war that started in 1717, Austria triumphed and defeated the Ottoman Empire and according to the Pasarofça Treaty of 1718, Turkey had to give Temesvar, the last province in Hungary, to Austria.

Keywords: Turkey, Hungary, Austria, Ottoman army, Ference Rakoczi, Holy League

Giriş

Çalışmanın amacı XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın başlarında Batı Avrupa'nın önde gelen devletlerinden biri olan Avusturya ile Osmanlı imparatorluğu'nun ilişkilerinin mahiyetini, özelliklerini, bu ilişkilerde Macaristan'ın yerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Modern dünya siyasetinde devletlerarası ilişkilerin iyice öğrenilmesi, doğru değerlendirilmesi ve gerekli sonuçlara varılması için yakın geçmişte yaşanan olayların objektif bilimsel incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Araştırılan konunun incelenmesi günümüzde uluslararası sistemde güncelliği ile ilgi çeken Osmanlı imparatorluğu'nun mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonunda karşılaştığı zorlukların tarihi kökünün öğrenilmesi açısından da önemli olarak kabul edilebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle siyasi ilişkilerine açıklık getirirken, bu konuya eserlerinde geniş yer veren, ünlü tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 1978-1988 yıllarında çok sayıda arşiv belgelerine dayanarak yazdığı "Osmanlı Tarihi"nin III. ve IV. ciltleri geniş yer tutmuştur. Ayrıca bu konuya Y. Yücel ve S. Ali Sevim'in "Türkiye Tarihi" adlı kitabının III. ve IV. ciltlerinde de, "Türkler Genel Türk Tarihi" toplularına da kısmen yer ayrılmıştır. Araştırmanın konusu Avrupa ile bağlantılı olduğundan Avrupalı tarihçilerin eserlerine başvurmak gerekli olduğundan

çalışmada Avrupalı araştırmacıların eserlerine müracaat olunmuş, Rusya tarihçileri tarafından yazılmış çok ciltli “Macaristan tarihi”nden, ve Rusya arşivlerindeki bazı belgelerden de yararlanılmıştır.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa devletlerinin dış politika faaliyetleri esasen bir yöne, Osmanlı İmparatorluğu’na karşı yönelmiştir; çünkü XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman (1520-1556) zamanında gücünün en üst düzeyine varan Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarının genişliyerek Avrupa, Asya ve Afrika’da yaklaşık 8 milyon kare araziye kapsaması (Azərbaycan Sovet Ansiklopedisi, C. IX, 1986), özellikle Avrupa’nın Güney’inde kesin olarak pekişmesi Avrupa Hristiyan devletlerinin teşvişine neden olmuştur. Bu bağlamda Türk ordusunun yönü bundan sonraki yüzyıllarda Avrupa devletleri’nin siyasi hayatında sürekli faaliyet gösteren faktörlerden birine dönüşmüştür. Avrupa Devletleri aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin askeri-siyasi gücünü zayıflatmak, onu Avrupa’daki topraklardan çıkarmak, özel öneme sahip transit ticaret yollarını ele geçirmeye gayret ediyorlardı. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa devletleriyle ilişkileri iki düzlemde (ekonomik ilişkiler ve siyasi-askeri çatışmalar)ilerlemektedir:

Birinci yöndeki ilişkiler esasen Hollanda, İngiltere, Genuya, İskoçya vb. devletlerle oluşturulmuştu. Papalık, Avusturya, Polonya, Rusya, Malta, Venedik, Fransa ve diğerleri ile ilişkiler ise askeri-siyasi bir nitelik taşıyordu. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin daha çok siyasi-askeri çatışmada olduğu devlet Avusturya olmuştur. XVI-XVIII yüzyılın başlarında Osmanlı-Avusturya ilişkileri incelendiğinde genel olarak aşağıdaki aşamalara ayrılabilir:

- *1606-1663 yılları. Zitvatorak Antlaşması ile elde edilen barış yılları.
- *1663-1664 yılları. Vasvar Antlaşması ile sonuçlanan savaş (Girit Savaşı).
- *1664-1682 yılları. Savaşsız yıllar.
- *1683-1699 yılları. Karlofça Antlaşması ile sonuçlanan başarısız savaş.
- *1699-1716 Karlofça Antlaşması’ndan sonra kısa barış dönemi
- *1716-1718 yıllar savaşı.

Bilindiği gibi, XVI. yüzyılda uzun süren Osmanlı-Avusturya Savaşları gitmiş ve başlıca tartışma nesnesi Macaristan olmuştur. Hiçbir taraf Macaristan’da tam avantaja sahip olamadığı için ülke 1566 yılında üç parçaya ayrılmıştı: Nispeten küçük kuzeybatı bölümü Avusturyalıların, Orta Macaristan Osmanlıların yönetimi altında idi: Transilvanya (Erdel) ise Osmanlılara bağlı özerk bir bölge idi (Azərbaycan Sovet Ansiklopedisi, C. I, 1976). Türkler Orta Tuna’da iki vilayet (Buda ve Temeşvar) teşkil etmişlerdi. Vilayetler sancaklara, sancaklar ise nahiyelere ayrılıyordu. Bazı köylere ve bölgelere özerk yönetim hukuku verilmişti (Istoriya Vengrii, tom 1. 1971). Osmanlılar için Macar topraklarında ticaretin gelişmesi özel önem

taşıyordu. Avusturya ile elde edilen anlaşmaya göre Türklerin hakimiyeti altında olan topraklardan toplanan vergi tutarının yarısı Macar krallığına ulaşmalıydı; Buna karşılık Türklerin Macar krallığının sınır bölgelerinde vergi toplamak hakkı vardı (İstoriya Vengrii, tom 1. 1971). XVII. yüzyılda Osmanlı Türkiye'sinde krizin güçlenmesi ile ilgili Türklerin Macar toprakları üzerinde kontrolü zayıfladı; ve Macar topluluklarının bağımsızlığı arttı. Osmanlıların gerilemesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmaya başlayan Erdel, Bethlen döneminde (1613-1629) mali ve askeri reformlarla güçlü bir devlet durumuna geldi. Onun devamcısı I. György Rakoczi (1630-1648) Erdel'in bölgedeki güçlü konumunu sürdürerek, Habsburgların Macaristan'da reforma karşı hareketinin yaygınlaştırmasına engel oldu (https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_döneminde_Macaristan). 1648 yılında Transilvanya Prensi olmuş II. Rakoczi babasının antihabsburg politikasını sürdürmekle birlikte bölgesini Türklerin bağımlılığından da kurtarmaya çalışıyordu. Macaristan'ın Avusturya'ya ait olan kısmında feodalların Alman hakimiyetinden kırılganlığı Devlet Konseyi toplantılarında gözlemlenmektedir. Onlar Habsburgların sınır kalelerinin savaşçıları aylıkla temin etmemesinden özellikle hoşnut değildiler. Son olarak, 1649 yılı 25 ocakta seçilmiş Devlet Konseyi sınır kalelerinin teminatını da devletin üzerine koymuştur (İstoriya Vengriya, tom 1, 1971). 24 Ocak 1655 yılında açılmış Devlet Konseyi'nde kral seçimi ile ilgili tartışma Macar feodallarının antihabsburg ruh halinin sonraki aktifleşmesine neden oldu. Bir grup orta düzey asilzadeler-Protestanlar kralın bağımsız olarak seçilmesi talebinde bulunuyorlardı (İstoriya Vengriya, 1, 1971).

Osmanlı Hükümeti'nin baskısı ile Devlet Konseyi 1657 yılı 2 Kasım'ında Redein'i Transilvanya Prensi seçti. Ama, bir kaç ay sonra II. Rakoczi zorluklarda olsa yeniden Transilvanya tahtını işgal etti. 1658 yılının Haziran ayında sadrazam Mehmed Köprülü Paşa büyük bir güçle Belgrad'dan hareket ederek Erdel'e dahil oldu. 31 Ağustos'da Yanova kalesi alındı. Rakoczi, Avusturya hududundaki bir kaleye sığındı ve Rakoczi'nin yerine Erdel beyzadelerinden Avos Barcai tayin edildi. Yeni Erdel kralı ile Yanova (Jence), Şebeş, Lügoş kaleleri Osmanlı hudutları içinde kalmak ve her sene kırk bin altı harac vermek üzere anlaşma yapıldı (Uzunçarşılı, 1988, s. 384-385). Fakat Rakoczi, silahı yere koymadı, yeni ordu toplayıp 1659 yazında Transilvanya'ya hareket etti. 27 Eylül'de Devlet Konseyi yeniden onu Prens seçti. 1660 yılında Türkler Rakoczi 'yi yenilgiye uğrattılar; ve Rakoczi aldığı yaralardan öldü (İstoriya Vengriya, 1, 1971; Uzunçarşılı, 1988). Osmanlılar Parsium'un 400 yerleşim noktasını kapsayan ve merkezi Nadvarad kalesi olan yeni vilayet düzenlediler (İstoriya Vengriya, tom 1, 1971, s. 402). II. Rakoczi'nin komutanı Yanoş Kemen direnişi sürdürmek kararını Verdi, Barcai öldürüldü. Kemen yardım için Avusturyalılara baş vurdu. Ancak imparatorun gönderdiği ordu

Türk birliklerini durduramadı, Ali Paşa Sekey toprağını ve ülkenin güneyini harap etti ve o Türklere sadakatini bozmadı (Istoriya Vengriya, 1, 1971, s. 403-404). Türk egemenliğindeki Güney ya da Büyük Macaristan ve bu bölgeyle Avusturya sınırı boyunca ince bir şerit gibi uzanan ve Avusturya yönetimindeki Kuzey Macaristan olarak ikiye bölünen eski Macaristan krallığının toprakları, daha sonra iki egemenlik bölgesi arasında “tampon devlet” sıfatıyla Orta Macar Krallı’ğının kurulmasıyla üçe bölünmüş oldu.

XVII. yüzyılın ortalarından sonra Macarların Habsburglarla ilişkileri keskinleşir. 1661 yılında Macar Mikloş Türklere karşı ön istihkam rolünü oynayan Zerinvaz Kalesi’ni inşa etmeye başlamıştı. Osmanlı Hükümeti’nin itirazından sonra Viyana sarayı yapılmakta olan kalenin yıkılması konusunda talimat vermiş; fakat yetkililer talimatı yerine getirmekten imtina etmişti (Uzunçarşılı, 1988). Üstelik Zrinyi Katolik olmasına rağmen 1662 yılında Protestanlarla birlikte Devlet Konseyi’ni de terk etmişti (Uzunçarşılı, 1988). Sultan, 1662 yılında Girit bahanesiyle Venedik ile devam etmekte olan bir sonraki askeri savaşları takip etmek için bu devlete ait olan Dalmaçya’ya girip buradan ulaşım yolunu açmıştır. Bu arada vali ve sancak beyleri “*Alman İmparatoru Leopold’un Erdel meselesini esas getirerek saldırıya geçtiğibildirmişlerdir.*” (Uzunçarşılı, 1988, s. 213). Bunun üzerine Sultan, Venedik seferinden vaz geçerek Avusturya’ya bir sefer yapmaya karar vermiştir. Erdel serdari Seyit Ahmet Paşa Avusturya sınırlarını aşarak imparatorun memleketine geldi. Osmanlı Hükümeti serdari görevinden uzaklaştırdı. Avusturya bunun aksine Siklehd və Koljvar kalelerini ele geçirmekten ilave Macaristan’da Kaniye sınırında Zerinvaz kalesini inşa etti. Venedik’e karşı yapılmış askeri saldırılar Avusturya’ya yöneldi. Böylece, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki uzun süren huzur askeri savaşlarla yeniden bozuldu.

1663 yılında sadrazam Fazıl Ahmet Paşa’nın başkanlık ettiği büyük Osmanlı ordusu Tuna’yı aşarak Macaristan ve Transilvanya’ya geçti. Köprülü Buda’ya girdi, sonra büyük öneme sahip Uyvar kalesini ele geçirmek için Kuzey-batıya doğru hareket etti. Uyvar civarında önemli zafer kazanan Ahmet Paşa, Süleyman’ın gerçekleştiremediği görevi yerine getirmek-Viyana’yı almak hayaline düştü. Fakat 1664 yılında Raab Irmağı kıyısında Sen-Gotard Manastırı’nın yanında Osmanlılar Avusturyalıların direnişi ile karşılaştı (Kinross, 1999, s. 360-361). Buna rağmen, Avusturyalıların kayıpları fazlaydı ve bu nedenle barış isteğinde bulundular. İmzalanan Vasvar Antlaşması aslında Zitvatorok Antlaşması’nın şartlarını yeniledi (Kinross, 1999, s. 362). Bu antlaşmaya göre Osmanlıların ele geçirdikleri Uyvar ve Novigrad kaleleri ile çevreleri Osmanlılarda kalacak, her iki tarafta askeri kuvvetlerini Erdel’den çekecekti. Osmanlı Devleti Erdel Kralı’nın Avusturya topraklarına saldırısını önleyeceği vaadinde bulundu. Yıkıtırılan Zerinvaz Kalesi yeniden inşa edilmeyecekti.

Macar feodalları Vasvar Antlaşması'ndan özellikle, Viyana'nın Macar feodallarının bağımsızlık çabalarına girişmelerine karşı Türklerin kullanılmasından hoşnut değillerdi. Kuzey Macaristan halkının tümü Katolik olduğu halde, Zitvatorok Antlaşması'ndan sonra Avusturya'ya bağlanan Orta Macar halkının büyük çoğunluğu, Güney-Doğuları'nda yer alan Büyük Macaristan halkı gibi Protestan idi. Son derece koyu bir Katolik olan Avusturya İmparatoru I. Leopold, Orta Macar Protestanlarına Katolik Mezhebi'ne dönmeleri için baskı uygulayınca, halk, İmre Tökeli'nin önderliğinde Avusturya yönetimine karşı ayaklandı. Orta Macar Krallığı'nın üzerine yürüyen Avusturyalılar başkent Kosice (Kaşav) ile Honad ve Fulek kalelerini işgal ettiler. 1666 yılı 5 Nisan'da palatin Ferenc Veşşelini ile Peter Zrinyi arasında Ştubna'da Habsburglara karşı ortak mücadele konusunda anlaşma imzalandı. Ağustos'un 23'ünde Transilvanya Prensi Mihay Apafi'nin temsilcisi, Şansölye (Başbakan) Mihay Teleki'nin ve Mikloş Betle'nin de katıldığı gizli toplantıda koplocular sadakat yemini ettiler ve Mihay Apafi'den rica ettiler ki, yardım için sultana müracaat etsin. Komplocuların temsilcisini Kabul eden Sadrazam Ahmet Köprülü onların istediğini reddetdi (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 318). Veşşelini 1667 yılında öldükten sonra komploculara Zrinyi ve Nadaşdi başkanlık etti. 1668 yılının Ekim ayında Viyana sarayında hazırlanan kast hakkında bilgi alınsa da saray bekleme pozisyonu tuttu. 1669 yılı 26 Nisan'da P.Zrinyi yukarı Macaristan'ın büyük feodalı olan damadı Rakoczi ile bu vilayetin protestan asilzadeleri arasında anlaşma yapılmasını başardı. 1669 Aralık ayında Zrinyi kendi temsilcisi aracılığıyla Sultan hükümetine başvurup yıllık 12 bin Taler ödemeyi söz vererek 30 bin kişilik askeri kuvvetten oluşan yardım gönderilmesini, Rakoczi'ye Transilvanya Prensi görevinin verilmesini, Macar feodallarının silki imtiyazlarının saklanmasını istedi (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 319). Komplocular Türklerin cevabını beklemeyip isyana kalktılar. 19 Nisan 1670 yılında Yukarı Macaristan feodalları ayaklanıp Almanların Tokay Kalesini tuttular ve Rakoczi'ni kendi başkanları seçtiler. Ve Almanlar şu ayaklanmayı bastırmağı başardılar (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 319). Habsburgların tatbik ettikleri ceza tedbirleri Macaristan'da rahatsızlığın daha da artmasına neden oldu. Mülteci köylüler, sınır bölgelerinin hizmetten kovulmuş savaşıları, küçük feodallar Yukarı Macaristan'da toplanıp alman askeri birliklerine saldırmaya başladılar. Onları "kuruçlar" – haçlılar olarak adlandırıyorlardı. Kuruçlara Türkler destek veriyorlardı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 320). 1672 yılının Ağustos sonunda Debresten'den saldırıya başlayan Kuruçlar 14 Eylül'de Enisk yakınlarında General Şpangau'nun birliklerini bozguna uğrattılar. Ekim-Kasım aylarında Enyereş, Kişseben, Barffa, Keşmark şehirleri; Azva kalesi Almanların kontrolünden kurtarıldı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 320-321). Ama 15 binlik imparator ordusu 26 Ekim'de Dyerko yanında Kuruçları tuz-buz etti. İsyen elebaşlarının bir çoğu Transilvaniya'nın ve

Türklerin kontrolünde olan bölgelere kaçtılar (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 321). Macaristan’da antihabsburg hareketinin yeni aşaması Yukarı Macaristan’ın büyük feodal hakimi İmre Tökeli’nin adı ile bağlıdır. 1670 yılında Transilvanya’ya kaçan Tökeli Kuruçlara katılır. 1679 yılının Kasım’ında İmre, Kuruçların lideri seçilir. 1680 yılının Mayıs ayında Tökeli’nin komutanlığında saldıran Kuruçlar Yukarı Macaristan’ın 13 komitasını (dairelerini) kurtarmağı başardılar; ve bu bölgede Habsburglardan ve Transilvanya’dan bağımsız Prenslik kurdular (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 322). İmre Tökeli, bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu’na yardım için müracaatta bulundu (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 324). Fakat Avusturya ile normal ilişkileri bozmak istemeyen Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Tökeli İmre’nin yardım başvurusunu de reddetmiştir. Katolik Avusturyalıların Protestan Macarların zorla Katolikleştirilmesi meselesi uzadıkça Tökeli İmre üzerinde “Allah ve Vatan için” sözleri yazılmış sancak altında bazı Türk sınır kuvvetlerini toplayıp Avusturya üzerine saldırdı. Bu saldırıların önüne geçmek için Avusturya tarafından Türkiye’ye çağrıda bulundu. Selefî Ahmet Fazıl Paşa’dan farklı olarak Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, İmre’nin müracaatından yararlanmak kararına vardığından “topraklarının özgürlüğü için mücadele yürütenlere müdahale edemeyiz” (Sevim ve Yücel, 1990, s. 174). demiştir. Diğer yandan Tökeli İmre, büyük sayıda Macar parası göndererek sadrazamdan Avusturya tarafından işgal edilen Orta Macaristan’ın merkezindeki Kasa, Honad ve Fulek kalelerinin geri alınması için askeri yardım istedi. Kara Mustafa Paşa, Avusturya ile imzalanmış olan Vasvar Antlaşması’nın bitmesine iki yıl süre kalmasına rağmen, padişahın Tökeli İmre’ye yardım alabildi. Böylece, 1681 yılının Temmuz ayında Türkler Macarlara askeri yardım göstermekle Avusturyalılarla yeniden savaşa başladılar. İlk savaşlardan sonra Orta Macaristan’a ait 28 kale ve surları, hatta başkent Kaşan ele geçirilerek Tökeli İmre’nin kontrolüne verildi. 1682 yılının Haziran ayında imparatorun elçisi Albert de Kaprara İstanbul’a gelerek Vasvar Antlaşması’nın süresinin daha 20 yıl uzatılmasını önerdi. Ancak artık Avusturya ile savaşmaya karar vermiş olan Kara Mustafa Paşa sadece Dyer Kalesi’nin verileceği ve onun harcamış olduğu masraflar ödenileceği takdirde barışın uzatılabileceğini demişti (Kinross, 1999, s. 368). 1682 yılı 10 Eylül’de Macarların ve Osmanlıların birleşik ordusu Tülek Kalesi’ni aldılar. 16 Eylül’de İbrahim Paşa sultanın fermanı ile İmre Tökeli’ni Macaristan kralı ilan etti. Fakat İmre bu ünvanı kabul etmeyip, kendini “Prens ve Parsimon efendisi” olarak adlandırdı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 322). Kuruçların faaliyeti Habsburgları onlara ait Macar vilayetlerinde yürüttüğü politikasını değiştirmeye zorladı. Macarlara verilen haklar ve ayrıcalıklar epey artırıldı. Habsburglara hizmet eden Macar savaşçılarının sayısı çoğaltıldı ve onların aylığını Alman savaşçıların aylığı ile eşit yaptı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 322-323). Bu tedbirler Kuruçların bir kısmının Habsburgların

tarafına geçmesine zemin hazırlamıştır. 1683 yılı Temmuz ayının 14’den 29’una değin bu süre zarfında Viyana, Türkler tarafından kuşatılırken Tökeli’nin birlikleri onlara yardım ediyorlardı (Kinross, 1999, s. 369). Fakat 1683 yılında Türklerin bozgunla sonuçlanan İkinci Viyana kuşatmasından sonra karşı saldırıya geçen Habsburg kuvvetleri Macaristan’ın büyük kısmını, ardından Erdel’i aldı.

Kuşatma ortadan kaldırılıp Türkler Macaristan’da sıkıştırılmaya başlandıktan sonra Kuruçların bir kısmı İmparator Leopold’un tarafına geçti. Bundan sonra Macar kraliyet tahtının Habsburglar sülalesine geçmesi tesbit olundu (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 323-324). Durumun gerginliğini gören İmparator, İspanya, Fransa, Venedik, Polonya devletleri ile Vatikan Brandenburg Elektörlüğü, Bavyera, Sakson, Frankoniya ve Suvab dükliklerine başvurarak yardım istedi. Bazılarının onayını kazanamamasına rağmen Papa XI. John ilk olarak maddi yardım göstermekle, diğer Katolik mezhebine mensup devletleri de ardınca götürmeyi başardı. İlk olarak İmparator 1683 yılının Mart ayında Polonya kralı Sobyeski ile direk Papa’nın arabuluculuğu sonucu Osmanlılara karşı sözleşme imzalandı. Şartlara göre Polonya kralı 40 bin asker gönderecek, zafer kazanacakları takdirde Bucaş Anlaşması gereği Osmanlıların eline geçmiş yerler ile beraber Eflak ve Boğdan’a sahip olacaktı.

1683 yılı Osmanlılar için zirveden dönüş ve sonun başlangıcı, Avrupalılar için tamamen aksine İstanbul’un ve Kuzey Afrika’nın Osmanlılar tarafından işgal etmesinden sonra karşı karşıya geldikleri savaşların yönünü değiştirmek demektir. II. Viyana kuşatmasındaki yenilginin Osmanlı tarihinde yeri büyüktür. Çünkü, şimdiye kadar Avrupa’da “Türkler-yenilmezdir” fikri dolaşıyorsa da, artık bu çarpışmadan sonra Türkleri de yenilgiye uğratmanın mümkünlüğü fikri yayılmaya başladı. Böylece, Türk birliklerinin Viyana çevresindeki yenilgisi Hristiyan devletlerini harekete geçirdi. Onlar durumdan yararlanarak 1684 yılında Avusturya, Polonya, Venedik, Malta ve 1696 yılında Rusya’nın dahil olduğu “Kutsal Birlik” denilen ittifak oluşturdular. Müttefikler çoktan beri arzuladıkları Türkleri Avrupa’dan sürüp çıkarmak planını gerçekleştirmeye çalıştılar. Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ilişkilerinde keskin dönüş oluştu.

1685 yılında Budin Avusturyalılar tarafından ablukaya alındı ve sonraki yılda onların eline geçti (Kinross, 1999, s. 377). 1690 yılının Kasım ayında Köprülü Fazıl Mustafa Paşa’nın emriyle Silahdar Süleyman Paşa’ya Erdel’i istila edip Tökeli İmre’yi kral olarak makamına oturmaya memur etmiş ve ona yardım için diğer kuvvetler de vermişti (Uzunçarşılı, C. II, I. kısım, 1988, s. 530). Paçova kıyısına geçen Süleyman Paşa, iki günde Temeşvar’a varıp oranın beğlerbeği Büyük Cafer Paşa ile Varat taraftan Erdel’e girilmesini muvafık buldular. Süleyman Paşa, yol üzerinde bulunan Lipve kalesini düşmandan aldıktan sonra Erdel’e girilmiş

ise de buradaki kalelerin hemen hepsi Avusturyalıların eline geçmiş ve bu arada meydana gelen II. Apafi Erdeldeki Tökeli İmre taraftarlarını berteraf etmiş olduğundan Erdel harekatı muvaffakiyetli bir sonuç vermedi (Uzunçarşılı, 1988). 1698 yılında her taraftan saldırıya maruz kalan Türkler savaşa devam edemeyip barış yapmaya mecbur oldular. Karlofça'da Avusturya ile akdedilen yirmi maddeden ibaret muahedenin önemli bir kısmı Macaristana ve Macarlara ait idi. Banat ve yahut Temaşver Eyaleti bütün sancakbeyleriyle (Tise, Tuna ve Moroş köşesi) beraber Osmanlılarda kalıp Erdel de dahil olmak üzere Macaristan'ın diğer yerleri Avusturya'ya terk edilip, Tis ve Moroş nehirleri balık avı ve sair ihtiyaçlar ve nehir gemileriyle yapılacak nakliyyat için her iki tarafça serbest bırakılıyordu. Muahedenin onuncu maddesi mucibince savaş sırasında Macar, Erdel ve Kurslu'dan (Kuruç) Osmanlılarla beraber çalışanların huzursuzluk yapmamaları için bunların hudud üzerinden alınarak dahilde iskanları ve bunların Macaristan, Erdel ve Orta Macaristan'da kalan ailelerinin kocalarının yanına gitmeleri kabul edilmiştir (Uzunçarşılı, C. III I. kısım, 1988). Avusturyalılar Tökeli İmre'nin kendilerine verilmesini talep etseler de Osmanlı tarafı buna kesin itirazını bildirmiş ve talep reddedilmiştir (Uzunçarşılı, C. III I. kısım, 1988). Bazı Macar feodalları Habsburgların zulmüne karşı mücadeleyi sürdürdü. Onlardan öncelikle Rakoczi'nin adını çekmek gerekir. Rakoczi, eski prens soyundan idi. Onun annesi İlona Zrenyi genç yaşında dul kalmış; ve Tökeli ile evlenmişti. Annesi kocasının peşinden Türkiye'ye göç ettikten sonra Rakoczi, Çek topraklarındaki (Bohemya – T.M.) bir iyezuit manastırına götürülerek orada koyu Katolik ruhunda eğitilmişti. Erginlik çağına erdikten sonra Şarol komitatu'nun reisi seçilmişti. O, Habsburglara sadakatli sayılsa da 1697 yılı isyanından sonra Rakoczi, Avusturya askerlerinin şiddet ve sitemlerine dayanamayıp kesin antihabsburg pozisyonu almıştı. Fakat 1701 yılında kastın üstü açılır ve Rakoczi, yakalanarak tutuklanmış daha sonra da zindandan kaçmayı başarmıştı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 428). 1703 yılında Yukarı Macaristan'da köylü isyanı başladı. Rakoczi, isyancılara katıldı ve yönetimi ele aldı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 430-431). Temmuz'un sonunda Kuruç olarak adlandırılan isyancılar, Avusturyalıları geri püskürterek Macaristan'ın önemli kenti olan Debresteni ele geçirdiler. 1703 yılının sonunda Zadunavya (Tuna arkası-T.M. hariç Macaristan Krallığı'nın tüm arazisi isyancıların kontrolü altına geçti. Onların ayrı ayrı birlikleri hatta Avusturya topraklarına baskınlar ediyorlardı (İstoriya Vengriya, 1, 1971, s. 431). Karlofça Antlaşması'na sadık kalan Osmanlı hükümeti, ilk zamanlarda Rakoczi'nin müracaatlarına önem vermemiş ise de bu sırada Osmanlılarla Avusturya arasındaki ilişkilerin harbe muncer olacağı tahakkuk edilince Osmanlı Hükümeti Rakoczi'nin kral tahtına oturma kararına geldi (Uzunçarşılı, C. IV, I. kısım, 1988, s. 114-115). Ancak, 1707 yılından sonra Macarların özgürlük savaşı zayıflamaya başlar. Feodallarla

tahkimli köylüler arasında çelişkiler ve İspan mirası uğrunda savaşta Fransızlar üzerinde kazanılan zaferler sayesinde Avusturyalıların Macaristan'a büyük güçler gönderebilmesi imkanı Kuruçlara direncinin zayıflamasının en önemli sebebi oldu. Diğer yandan ülkede yayılmaya başlayan veba salgınında 400 bin kişinin ölmesi de Macarların kuvvetlerini tüketti. 1707 yılında Kuruçlar Transilvanya'yı tamamen terk edip ağır yenilgiye uğradılar (Uzunçarşılı, C. IV, I. kısım, 1988, s. 114-115). 1710 yılında İmparator birlikleri ile son büyük savaş yaşandı; ve isyancılar sarsıcı bir yenilgiye uğradılar. 1711 yılının başında ise Macar Feodalı Şandor Karolyu, Rakoczi'nin Polonya'ya Rus Çarı I. Petro'yla görüşe gitmesinden yararlanarak Macaristan'daki imparator birliklerinin komutanı-aslen Macar olan Palfa ile gizli anlaşmaya girerek 12 bin kişilik isyancı destesini teslim etti (Uzunçarşılı, C. IV, I. kısım, 1988).

1711 yılının Mayıs ayında Habsburg temsilcileriyle Karolyi taraftarları arasında yapılan Satmar Barışı yapıldı. Ancak ülke bağımsızlığını kaybetti. Rakoczi, önerilen affı kabul etmedi (Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arkhiv Drevnikh Aktov, 1708 g.d. 5). Rakoczi, birkaç silah arkadaşı ile Habsburglara karşı mücadelede I. Petro'dan yardım alabilmesi için onun yanına kaçtı. Fakat Rus ordusu 1711 yılında Prut Nehri kıyısında Osmanlı ordusu tarafından ağır yenilgiye uğradıktan sonra Fransa'ya gitti; ve 1717 yılına kadar orada yaşadı (İstoriya Vengriya, 1, 1971). Osmanlı Hükümeti Sadrazam Şehid Ali Paşa zamanında Rakoczi'ye Macar krallığı müsaide etmesi hakkında Fransa Kralı'na name yazılmış; fakat Rakoczi, gelmeden önce Petervaradin Savaşı'nda Ali Paşa şehit düşmüştü (Uzunçarşılı, C. IV, I. bölüm, 1988, s. 130-131). Rakoczi, henüz Fransa'dayken Sadrazam Ali Paşa onunla Hristiyanlardan ve Müslümanlardan oluşan nizami ordu kolordusu teşkili hakkında görüşmeler yapıyordu. Bu kolordunun komutanı Rakoczi, olmalıydı (Meyyer, 1991, s. 176). Belgrad etrafında yaşanan savaşlarda her iki taraf ciddi zayıyat verdi. Durumun gerginliğini dikkate alan hükümet karşı tarafa görüşmelere başlamak teklifinde bulundu. Görüşmelerde arabulucular İngiltere ve Hollanda Büyükelçisi idi.

Osmanlılar Belgrad ve Temeşvar'ın eski hududlarıyla birlikte onlarda kalmasını, bu olmazsa Temeşvar'dan vaz geçilerek Belgran'ın saklanması istiyorlardı. Avusturya murahhasları mevcut durumu genişleterek ellerine geçmemiş olan yerlere dolayısıyla Vidine kadar olan arazileri istedilerse de bu istekleri red edildi (Meyyer, 1991, s. 142). 2 Temmuz 1718 yılında aktedilen Pasarofça Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti Banat dahil olmakla Macaristan'da son Osmanlı eyaleti olan Temeşvarı, Küçük Eflak ve Belgrad dahil olmakla Kuzey Sırbistan ve Bosna'nın Kuzey'inde kalan bölgeleri Avusturya'ya vermiş, Venedik'ten ise Mora ve bazı yerler alınarak, karşılığında Bosna-Hersek sahillerindeki yerler terk edilmişti (Meyyer, 1991, s. 144; Kurtaran, 2014, s. 398). Rakoczi, 1716 yılında Fransa'dan

alınarak Gelibolu ve oradan da Edirne'ye gelecek ve kendisine kral muamelesi yapılacaktı. 1716 yılı Aralık ayında Rakoczi, ile bir anlaşma yapılarak kendisine Erdel Krallığı'nın verilmesi hakkında ahidname verildi (Uzunçarşılı, C. IV , I. bölüm, 1988, s. 131). Rakoczi, Osmanlı kuvvetleri ve taraftarları ile Erdel'e ve Orta Macaristan'a dahil olmalıydı. Fakat Belgrad'da Osmanlı ordusunun mağlubiyeti buna izin vermedi. Pasarofça Antlaşması'ndan sonra bir müddet İstanbul'da Boğaziçi'ndeki Yeniköy'de ve daha sonra Tekirdağ'da oturtuldu. 1734 yılında orada vefat etti (Uzunçarşılı, C. IV , I. bölüm, 1988, s. 131-132).

Moskova'da yayınlanan "Macaristan Tarihi" bir adlı kitapta Rakoczi'nin Türkiye'de tutsaklık durumunda yaşadığı belirtilmektedir. Oysa, arşiv belgeleri böyle olmadığını kanıtıyor. Rakoczi siyasi faaliyet de gösterip, 1722-1724'lü yıllar'da İstanbul'da yapılan Rus-Türk görüşmelerinde bile rol oynamıştı. Yine 2 Aralık 1722 tarihinde Rakoczi, Rusya'nın İstanbul'daki mukimi İvan Nepliyuev'in dört meddeden oluşan Osmanlı-Rusya Anlaşması'nın projesini hazırlayıp gönderen kimse idi (Arkhip Vneshney Politiki Rossiyskoy Imperii, fond 9 1,1724 god, d. 6, chast' 2, ll.499-501).

Rakoczi, Türkiye tarihçi Unat'ın yayımladığı askeri reform projesinin de yazarı olabilirdi. Proje Müslüman ve Hristiyan subaylarının diyalogu biçimindedir. Müslüman subayı Müslüman birliklerinin savaş kabiliyetinin düşmesi nedenlerini, Hristiyan subayı ise Avrupa ordularının başarılarının nedenlerini açıklıyor. Proje, Hristiyan subayların tecrübesinden yararlanarak askerlerin profesyonel alışkanlıklarının ve disiplinin yükseltilmesi, savaş etmenin yeni hattı taktiğinin benimsenilmesi, eğitilmiş ve deneyimli subayların hazırlanması yolu ile Osmanlı ordusunun yeniden teşkili kanaatini yaratıyordu (Meyyer, 1991, s. 176). Rakoczi, 1722 yılında "Hristiyanın sivil hayatı ilkeleri ve örnek davranışı hakkında düşünceler" kitabını yazmıştır. Bu kitapta "Savaşın nedenleri ve orduya rehberlik yapanlar hakkında" adlı bölüm de vardır (Meyyer, 1991, s. 176). Diğer bir Macar- ileride adının zikredildiği Transilvanya kökenli, XVII. yüzyılın sonunda İslam'ı kabul etmiş İbrahim Müteferrika adını alarak ünlü Osmanlı diplomatı siyaset adamı olmuş, 1727 yılında ilk Türk matbaasını kurmuştur (Meyyer, 1991; Vitol, 1987, s. 52).

Sonuç

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önceki dönemlerde olduğu gibi barış ve savaşlar birbirinin yerini tutmuştur. Savaşların oluşmasında başlıca nedenlerden biri Macaristan'da egemenlik uğrunda mücadele olmuştur. XVII. yüzyılın 80'li yılları döneminde bu mücadele Osmanlıların üstünlüğü ile devam etmişse de, daha modern silahlarla donanmış ve modern savaş taktiklerinden yararlanan Habsburglar bu dönemden itibaren Osmanlılara üstün gelmeye başlayıp tedricen onları tüm

Macaristan'dan coğrafyasında sıkıştırmaya muvaffak olmuşlardır. İlginçtir ki, ister Avusturyalıların, isterse de Macarların Hristiyan olmalarına rağmen Habsburgların zulmünden, özellikle de Protestanları zorla Katolikleştirmek politikasından hoşnut olmayan Macarların bir kısmı Müslüman Türklere sempati besleyip, Avusturyalılara karşı mücadelede onlardan yardım ummuşlardır.

Kaynaklar

Arkhiv Vneshney Politiki Rossiyskoy Imperii, fond 9 (Snosheniya Rossii s Turtsiyey), opis" 1,1724 god, d.6, chast' 2, ll.499-501.

Azərbaycan Sovet Ensiklopedisi (1976). (on cildə) (C. I). AMEA.

Azərbaycan Sovet Ensiklopedisi (1986). (on cildə) (C. IX). AMEA.

Istoriya Vengrii (v trekh tomakh) (1971).(tom 1). (Red. kollegii V.P. Shusharin (glavnyy redaktor), R.A. Averbukh, T.M. Islamov i dr.) Pod red. Nauka.

Kinross, L. (1999).*Rastsvet i upadok Osmanskoy imperii*. Moskva.

Kurtaran, U. (2014). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Avusturya İlişkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, (XVII), 393-419. DOI: 10.14225/Joh444

Meyyer, M. S. (1991). *Osmanskaya imperiya v XVIII veke (Cherty strukturnogo krizisa)*. Nauka.

Rossiyskiy Gosudarstvennyy Arkhiv Drevnikh Aktov. Vengerskiye dela, 1708 g.d. 5.

Sevim, A., Yücel, Y. (1990). *Türkiye Tarihi*. (C. III). Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. (C. II, I.kısım). Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. XVI Yüzyılın Ortalarından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar. (C. III). Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. *Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar*. (C. IV, I. Bölüm). Türk Tarih Kurumu.

Vitol V.A. (1987). *Osmanskaya imperiya (nachalo 18 veka)*. Moskva,

https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_döneminde_Macaristan